

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2024/3-SON
ILLOVA TO'PLAM

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.A.Abduvaliyev	
Farg'ona vodiysi hududida uy parrandalari gelmintlarining o'rganilishi bilan bog'liq ma'lumotlar	648
M.R.Xolikulov, S.B.Xatamova	
Farg'ona shahar tabiiy yer osti buлоq suvlарining gidroekologik holati.....	652
M.X.Akbarova, M.A.Davidov, Z.N.Jo'rayev	
Farg'ona vodiysi florasiда tarqalgan <i>Scutellaria</i> turkumi turlarining hayotiy shakllari tahlili	657
T.Rahimova, M.X.Akbarova, S.Usmonov, O.A.Turdiboyev	
Pyatayeva Anna Danilovna (1906 – 1981)	662
M.X.Akbarova, O.Turdiboyev	
<i>Scutellaria glabrata</i> (Lamiaceae) lektotipifikatsiyasi	667
M.X.Akbarova, Turdiboyev, R.Y.Ruzimatov, M.R.Xolikulov	
Xamidov G'ulom Xamidovich (1936–2024)	670
M.A.Davidov, R.E.Soibnazarov	
Bo'yoqbop drok-(<i>Genista tinctoria</i>) o'simligini ayrim bioekologik xususiyatlari	674
G.N.Shokirova	
Agrotexnik usullar samaradorligini aniqlash	677
I.P.Urinboev, F.P.Jumaboeva	
Oпылление и плодоношение цветков вида липа (<i>Tilia tomentosa</i>), интродуцированного в ферганскую урбинофлору.....	682
M.A.Davidov, I.P.Urinboev	
Опылление и цветение видов липы во флоре города Ферганы.....	686
M.A.Masodiqova	
Eribidae oilasi vakillari va ularning zararkunandalik darajasi	689
M.A.Masodiqova	
Eribidae oilasi (<i>Limantriya dispar</i>) turining toksonomiyasiga oid o'zgarishlar va zararkunandalik darajasi	692
V.Mahmudov, B.Y.Hamraliyev	
Shohimardonsoy havzasining noyob dorivor o'simliklari, ularni muhofaza qilish.....	695
M.Q.Asadova	
Poliploidiya va uning boshoqli o'simliklar seleksiyasidagi ahamiyati	698
M.M.Mamajonova, V.Mahmudov	
Farg'ona viloyati sharoitida dorivor <i>Cassia angustifolia</i> L o'simligining introduksiysi va istiqbollari	701
S.M.Xaydarov, F.N.Mingboev	
Akvakultura uchun ankistrodesmus mikrosuvu'tini Chu-13 ozuqa muhitida biomassasini orttirish	703
S.M.Xaydarov, B.E.Nishonov, F.N.Mingboev	
Baliqchilikda muxim ahamiyatga ega bo'lgan <i>Daphnia magna</i> biomassasini oshirishda mikrofitlardan foydalanish	706
Z.A.Yusupova	
Yozyovon cho'llari davlat tabiat yodgorligi florasi	709
Z.A.Yusupova, F.B.Sayramov	
Mavrak turlarining xalq tabobatida hamda tibbiyotda qo'llanilishi.....	712
Z.A.Yusupova	
O'zbekistonda uchraydigan Lamiaceae turlarining dorivor salohiyati va bioekologik xususiyatlari	717
M.P.Yuldasheva	
Farg'ona vodiysi kanallari algoflorasining taksonomik tahlili (JFMK, SHFMK, KFMK lari misolida)	721
M.K.Aсадова	
Нектарозапас медпродуктивных угодий южных областей Узбекистана и некоторые теоретические основы их использования	726
B.Махмудов, М.К.Жабаралиева	
Био-экологические свойства лекарственных растений ферганской долины применяющие при заболевании бесплодия	729

UO'K: 581.4:615.322(575.1)

**FARG'ONA VILOYATI SHAROITIDA DORIVOR CASSIA ANGUSTIFOLIA L
O'SIMLIGINING INTRODUKSIYASI VA ISTIQBOLLARI**

**АККЛИМАТИЗАЦИЯ ЛЕКАРСТВЕННОГО РАСТЕНИЯ CASSIA ANGUSTIFOLIA L В
УСЛОВИЯХ ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ И ЕГО ПЕРСПЕКТИВЫ**

**ACCLIMATIZATION OF THE MEDICINAL PLANT CASSIA ANGUSTIFOLIA L IN THE
CONDITIONS OF THE FERGANA REGION AND ITS PROSPECTS.**

Mamajonova Maxliyo Musinjon qizi¹

¹Farg'ona davlat universiteti magistranti

Mahmudov Valijon²

²Farg'ona davlat universiteti biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada Farg'ona viloyati sharoitida dorivor Sano- Cassia turlarini iqlimlashtirishga oid dastlabki natijalar ko'rsatilgan. Ushbu o'simlik turi Cassia angustifolia dorivorlik xususiyati bilan alohida ahamiyatga ega bo'lib, hozirda viloyat hududlarida keng miqyosdagi plantatsiyalari tashkil qilinmoqda.

Аннотация

В данной статье представлены предварительные результаты по акклиматизации лекарственного вида Sano - Cassia L в условиях Ферганской области. Этот вид растений имеет особое значение из-за целебных свойств кассии узколистной, и в настоящее время в регионах провинции создаются крупномасштабные плантации.

Abstract

This article shows preliminary results on the accilmatization of medicinal Sano – Cassia L species in the conditions of the Fergana region. This plant species is of particular importance with the medicinal character of Cassia angustifolia L and large plantations are now being established in the regions of the Fergana region.

Kalit so'zlar: Farg'ona viloyati, Sano o'simligi, introduksiya, dorivorlik xususiyati

Ключевые слова: Ферганская область, Кассия растение, акклиматизация, лекарственное свойство

Key words: Fergana region, Sano plant, accilmatization, medicinal property

KIRISH

Hozirgi zamon tibbiyotining rivojlanishi ko'plab kasalliklarni aniqlash va ularni davolash imkonini bermoqda. Shu bilan birga esa farmasevtika sanoati ham jadallik bilan taraqqiy etib, dorivor o'simliklar xom-ashyosiga bo'lgan ehtiyojni yanada ortishiga sabab bo'lmoqda. Natijada esa mahalliy floramizda o'sadigan dorivor o'simliklar bilan bir qatorda chetdan olib kelingan o'simliklarga bo'lgan talab ortib boryapti. Shunday o'simlik turlaridan biri – *Cassia angustifolia* bo'lib, dastlab respublikamizning janubiy hududlariga 1960-yillarda iqlimlashtirilgan [1] va keyinchalik esa vodiy hududlariga olib kelingan. Mazkur tur hozirda Farg'ona viloyati Uchko'priq tumanida mahalliylashtirilgan bo'lib, o'simlik xom-ashyosidan tayyorlangan dorivor preparatlar aholi salomatligini saqlashda xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Cassia angustifolia- Burchoqdoshlar (Fabaceae) oilasiga mansub ko'p yillik butasimon o'simlik bo'lib, hududimizda bir yillik o'simlik sifatida o'sadi. Ushbu tur *Cassia L* turkumiga mansub bo'lib, mazkur turkumga 12 tur o'simlik turlari kiradi[2]. O'simlik yovvoyi holatda Sudan, Afrikaning Qizil dengiz bo'ylarida, Hindiston, Pokiston, Indoneziya, Yaponiya kabi mamlakatlarda uchraydi va shu hududlarda mahalliylashtirilgan. O'simlik turlari qurg'oqchilikka, sho'rланishga chidamli bo'lib, tuproq unumdorligi yuqori bo'lmagan hududlarda ham yaxshi rivojlanadi, shuni inobatga olib dastlab yurtmizning janubiy hududida Surxandaryo viloyatida ekib o'stirilgan. Sano o'simligi

istiqbolli tur bo'lib, uni ekib ostirish, introduksiya qilish masalalari bilan shug'ullanishni oldimizga maqsad qilib oldik. Biz Sanoni Farg'ona viloyatining Uchko'prik, Oltiariq tumanlarida ekdik va rivojlanishini kuzatib bordik. Kuzatishlarimiz 2020-2023-yillar davomida olib borildi va o'simlikning mavsumiy rivojlanish maromini o'rganishda I.V.Borisova [3], I.N.Beydemen [4] usullaridan foydalanildi. Ekologik omillarni o'simlik turiga ta'sirini aniqlashda I.V.Belolipov [5] tomonidan ishlab chiqilgan metodlardan foydalanildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Sano o'simligini ekishni 2020-yili Oltiariq tumanida boshladik. Dastlab o'simlik urug'larini ekish uchun maxsus polietilen idishlariga biogumusli aralashmani soldik so'ngra o'simlik urug'larini aprel oyida ekib chiqdik. Urug'lar 25-30C haroratda una boshladi va 5-6 kunda urug'palla barg chiqardi. Tayyor bo'lgan ko'chatlarni yerga to'g'ridan-to'g'ri may oyida o'tkaza boshladik. Sano o'simligining pishgan urug'larini avgust,sentyabr oylarida yig'ib oldik. O'simlikning gullah mavsumi iyul oyidan noyabr oyigacha davom etganligi bois, bir necha marotaba pishgan urug'larini terib oldik. Yaxshi sifatli urug'larni kelgusi yil uchun ekishga ajratib oldik. Bunda ekish uchun yaxshi pishib yetilgan sifatli to'q urug'lar tanlanadi. Odatda 1000 dona urug' vazni 15-25 gr, ularning unib chiqish energiyasi esa 80-95% ni tashkil qiladi. 2022-yil may oyida olingan urug'larni yerga eka boshladik. Dastlab, o'simlik urug'lari biroz qattiq bo'lganligi bois qum bilan stratifiktsiya qildik, keyin urug'larini 24 saat davomida oddiy iliq suvga ivitib qo'yidik. Urug'larni oldindan sug'orilgan yerga qo'l bilan 2-3 sm li chuqurlikda 60x70 sxemada ekdik. Nihollar 6-7-may kunlarida una boshladi va 5-6-kunda yoppasiga 80-95% unuvchanlikni ko'rsatdi. Sano o'simligi ekilganidan 2 hafta o'tib dastlabki chin barglari hosil bo'la boshladi va 25-mayga kelib maysaning bo'y 9sm ni tashkil qildi. 4-5-iyun kunida yer ustki qismi 35sm ni tashkil qildi, dastlabki chin barglarining uzunligi esa 3sm dan 5sm gacha, eni 1,5 sm uzunlikni tashkil qildi. Barglarining rangi to'q yashil bo'lib, novdada qarama-qarshi joylashgan. O'simlikda 16-iyun kunidan boshlab gul kurtaklari ko'rina boshladi va 24-uyunda dastlabki gullari ochildi. Urug'dan ekilgan kunidan boshlab 45 kunda gulladi.Sano o'simligining bo'y 1,90 sm gacha yetadi va yil davomida 7-8 ming donagacha urug' beradi.

XULOSA

Sano o'simligi issiqsevar, yorug'sevar o'simlik bo'lib, tuproq unumdorligigi va namlikka nisbatan talabchan emas.Ammo mahalliy va mineral o'g'itlar bilan oziqlantirilsa yaxshi natija beradi. Yuqorida qayd etilgan kuzatish va natijalarga asoslanib, o'simlikning gullah biologiyasi va urug' mahsuldarligini o'rganishni davom ettirish zarur. Bundan tashqari, o'simlik baland bo'lib o'sganligi bois kuchli shamollardan ixotalangan maydonlarga ekish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- Murdaxayev Y.M. O'zbekistonda vatan topgan dorivor o'simliklar. Avtoreferat.-Toshkent: 1992, -42 b
- Борисова, И.В. (1972). Сезонная динамика растительного сообщества [Сеасонал динамисс оғ тхе плант коммунити]. Полевая геоботаника. Ленинград: Наука.
- Бейдеман, И.Н. (1974). Методика изучения фенологии растениж и растителниҳ сообществ [Методологій фор студійнг тхе пхенологій оғ плантс анд плант коммунитиэс]. Новосибирск: Наука.
- Белолипов И.В., (1989) Интроукция травянистых растений природной флоры Средней Азии (Экологоинтродукционний анализ). ФАН. 152.
- Belolipov I.V., Tukhtaev B.Yo., Qarshiboev H. Q., (2015). "Usimliklar introduksiyasi" fanidan ilmiy – tadqiqot ishlari utkazishga oid metodik kursatmalar, 2nd edition, Gulistan, 32 b.